

Inhoud

Woord vooraf 9

Proloog 11

DEEL 1 19

- 1 Dodelijke afleidingen 21
- 2 Helemaal onder controle 37
- 3 Uit op wraak 53
- 4 Het p-woord 69
- 5 Opstand tegen de experts 93
- 6 Nee tegen het mondkapje 114

DEEL 2 141

- 7 De bunker, het traangas en de Bijbel 143
- 8 Oog in oog met de draak 166
- 9 Een zee van lege stoelen 182
- 10 De luizen in de pels 201
- 11 Angst en verbeelding 221

DEEL 3 241

- 12 Zelfsabotage 243
- 13 *Stand back and stand by* 262
- 14 Niemand is immuun 278
- 15 Iemands gekke oom 295
- 16 De afrekening 312

DEEL 4 325

- 17 De grote leugen 327
- 18 Malloten 348
- 19 Gebrul over onrecht 370
- 20 Een dood spoor 393
- 21 De opstand 415
- 22 Een noodlanding 442

Epiloog 459

Dankwoord 473

Woord vooraf

We hadden nooit gedacht dat we nog een tweede boek zouden schrijven over Donald Trump in het Witte Huis. Ons eerste boek, *Een heel stabiel genie*, gaf de lezers een onthullende inkijk in zijn chaotische en impulsieve presidentschap. Ons verhaal eindigde in zijn derde jaar, toen hij geconfronteerd werd met een afzettingsprocedure omdat hij Oekraïne onder druk had gezet om onderzoek te doen naar zijn politieke rivaal. We dachten dat de rest van zijn ambtsperiode zou passen in het patroon dat we inmiddels kenden. Maar toen kwam het jaar 2020. Zijn laatste jaar als president was verreweg het ingrijpendst en voor veel Amerikanen ook het meest angstaanjagend. We vonden dat we de draad van ons verhaal weer moesten oppakken. Tal van nieuwe vragen schoten door ons hoofd. We zagen het als onze historische plicht om verslag te doen van wat zich achter de schermen afspeelde toen Trump werd geconfronteerd met de coronapandemie, zijn eerste echte crisis. En we besloten ons te richten op nog een andere crisis, het ondermijnen van de democratie, een daad die hem de twijfelachtige eer bezorgde de eerste Amerikaanse president in de geschiedenis te zijn die twee keer een afzettingsprocedure aan zijn broek kreeg.

Dit boek is gebaseerd op honderden uren vraaggesprekken met meer dan honderdveertig bronnen, onder wie hoge regeringsfunctionarissen, ambtenaren, vrienden en externe adviseurs van Trump, maar ook met andere getuigen van de gebeurtenissen die in dit boek beschreven worden. Sommige vraaggesprekken met sleutelfiguren duurden meer dan vijf uur, zo gedetailleerd waren hun verhalen. De meeste bronnen durfden alleen vrijuit te praten als ze anoniem konden blijven. Dit om hun loopbaan niet in gevaar te brengen, en om vergelding door Trump of zijn medestanders te voorkomen. Veel bronnen gaven alleen toestemming voor het gebruik van hun verhalen als hun identiteit afgeschermd bleef en we geen details gebruikten die naar hen te herleiden zouden zijn. Enkele bronnen wilden wel met naam en toenaam genoemd worden, onder wie Trump zelf, met wie we tweeënhalve uur gepraat hebben.

Wij zijn objectieve journalisten die de waarheid naar buiten willen brengen. De waarheid die we in dit boek presenteren is de vrucht van nauwgezette verslaggeving. We hebben gebeurtenissen zorgvuldig gere-

construeerd om een zo eerlijk mogelijk beeld van Trump te schetsen. We laten zien wat hij doet, zonder een oordeel te vellen. Deze reconstructies zijn gebaseerd op ooggetuigenverslagen die, waar mogelijk, zijn bevestigd door meerdere bronnen en die verder zijn onderbouwd door analyse van agenda's, dagboeken, PowerPoint-presentaties, interne memo's en andere correspondentie tussen de hoofdpersonen. De dialogen zijn niet altijd letterlijke transcripties. Ze zijn gebaseerd op wat getuigen zich herinnerden en in sommige gevallen op de aantekeningen die ze destijds maakten. In enkele gevallen waren bronnen het grondig met elkaar oneens over wat er precies gebeurd was. Daar maken we dan melding van, want het is onvermijdelijk dat verschillende vertellers zich bepaalde zaken ook verschillend herinneren.

Dit boek komt voort uit stukken die we in *The Washington Post* hebben gepubliceerd. Delen van ons verhaal zijn dan ook al eerder verschenen in stukken die we soms in samenwerking met collega's hebben geschreven. Maar het overgrote deel van de gebeurtenissen, dialogen en citaten is origineel materiaal, dat gebaseerd is op het uitgebreide journalistieke werk dat uitsluitend voor dit boek is verricht.

Om publieke gebeurtenissen te reconstrueren hebben we videobeelden bekeken, bijvoorbeeld die van de vele presidentiële toespraken die in het archief van de website C-SPAN te vinden zijn. We konden ook putten uit nieuwsberichten in de *Post* en andere kranten. Daarnaast hebben we gebruikgemaakt van overheidsstukken, waaronder interne rapporten en e-mailverkeer. We hebben in onze verhalen geregeld al eerder gepubliceerd materiaal gebruikt. De bron wordt in zo'n geval uiteraard vermeld.

Proloog

Op 20 januari 2017 werd Donald John Trump president van de Verenigde Staten zonder enige ervaring met openbaar bestuur. Hij leek weinig onder de indruk te zijn van de last die nu op zijn schouders rustte en genoot duidelijk volop van de ongekende macht die hem ten deel was gevallen. In de eerste drie jaar van zijn ambtsperiode draaide alles om loyaliteit – niet aan het land, maar aan de president zelf. Schandalen, opschepperij en totale chaos voerden de boventoon. De drijvende krachten achter besluiten waren zelfbehoud en zelfophemeling, een zichzelf bevestigende logica. Door narcisme en onzekerheid gevoede waandenkbeelden namen de plaats in van de realiteit.

In die eerste jaren, die we hebben beschreven in ons boek *Een zeer stabiel genie*, oordeelden de adviseurs van Trump dat zijn ego en zijn trots verstandige, op goede informatie gebaseerde besluiten in de weg stonden. Zijn stijl van leidinggeven had nog het meest weg van een wilde rit in een kermisattractie. Hoge regeringsfunctionarissen zagen het als hun morele plicht zijn idiote en soms onwettige plannen te dwarsbomen. Sommigen van hen kwamen tot de conclusie dat de president op de korte én lange termijn een gevaar was voor het land dat hij gezworen had te zullen beschermen. Ze waren blij dat hij het land niet door een echte crisis hoefde te leiden.

Toch hadden Trumps daden en woorden pijnlijke consequenties. Zijn aanval op de rechtsstaat tastte de fundamenten aan van onze democratie en zorgde bij burgers voor de gerechtvaardigde angst dat basale burgerrechten en rechtsbescherming niet langer vanzelfsprekend waren. Zijn minachting voor internationale verdragen verzwakte Amerika's leadership in de wereld en versterkte de positie van dictators en despoten. Zijn barbaarse immigratiebeleid rukte migrantenkinderen uit de armen van hun ouders. Door zijn xenofobe retoriek wierpen racistische neonazi's de schroom van zich af en durfden ze zich weer te roeren.

Maar gelukkig was Trump nog niet op de proef gesteld door een buitenlandse militaire aanval, een economische crisis of een pandemie.

Tot het jaar 2020.

Dit boek gaat over het catastrofale vierde en laatste jaar van de ambts-termijn van Trump. 2020 zal de annalen in gaan als een jaar van angst en

abject falen. Aan corona zijn in de vs meer dan een half miljoen mensen gestorven en tientallen miljoenen zijn ziek geworden. Daarmee is het de dodelijkste gezondheids crisis in honderd jaar. Hoewel dankzij Operation Warp Speed van de overheid in een recordtijd vaccins werden geproduceerd, was Trumps aanpak van de crisis, waarbij onwetendheid en onderlinge twist de boventoon voerden, beneden alle peil.

Het virus was niet de enige crisis waar Trump in 2020 mee te maken kreeg. De pandemie verlamde de economie, waardoor het land in een recessie werd gestort die de mensen met de laagste lonen – veelal minderheden – het hardst trof.

De dood van George Floyd op 25 mei, onder de knie van een witte politieman in Minneapolis, zorgde voor een golf van protest tegen institutioneel racisme en politiegeweld. Toch probeerde Trump ook hier nog een politiek slaatje uit te slaan door zichzelf ‘jullie president van *law and order*’ te noemen en er bij het Pentagon op te blijven aandringen het leger in te zetten tegen de demonstranten van Black Lives Matter.

Ondertussen negeerde Trump de zeer urgente klimaatcrisis bijna totaal. Eerder had hij al milieuregelgeving teruggedraaid en Amerika teruggetrokken uit het klimaatverdrag van Parijs. Hij was vooral bezig twijfel te zaaien over de legitimiteit van de presidentsverkiezing. Nadat hij had verloren van Joe Biden wakkerde hij het vuur onder de complottheorieën aan en schreeuwde hij moord en brand over niet-bestaande fraude. Zijn nergens op gebaseerde bewering dat de verkiezing ‘gestolen’ was, bracht duizenden mensen ertoe om op 6 januari 2021 het parlamentsgebouw te bestormen tijdens een gewelddadige en uiteindelijk mislukte opstand.

Het jaar 2020 beproefde de republiek. Maar toen Trump het Witte Huis verliet, hadden de door de Founding Fathers in het leven geroepen instituties de storm doorstaan. De Amerikaanse democratie had de niet-aflatende aanvallen van zijn president weten af te slaan. Tienduizenden boze burgers hadden gehoor gegeven aan de oproepen van Trump en waren naar Washington getrokken om de verkiezing naar hun hand te zetten, maar vicepresident Mike Pence en vele Senatoren hadden gehoorzaamd aan de Grondwet en hun plicht niet verzaakt.

‘Dit verhaal heeft ook een positieve kant,’ zei generaal Mark Milley tegen de verzamelde legertop, toen Trump het Witte Huis had verlaten. ‘En dan doel ik op de kracht van het land. Ja, er is verdeeldheid, maar uiteindelijk heeft het land zich opgericht. De machtsoverdracht is vreedzaam verlopen. Er reden geen tanks door de straten. De tak boog door, maar brak niet.’

Senator Mitt Romney, die binnen de Republikeinse Partij in zijn kritiek op Trump vaak alleen stond, zei dat de aanvallen van de president op

democratische instituties gezien moesten worden als een absoluut dieptepunt in de geschiedenis van het land.

‘We zijn het er denk ik wel over eens dat democratie meer is dan alleen je stem uitbrengen,’ aldus Romney. ‘We hebben in andere landen gezien hoe makkelijk de democratie weer kan worden afgebroken als er geen instituties zijn die haar beschermen. Een aanval op die instituties brengt de democratie zelf in gevaar. Ons rechtssysteem, onze persvrijheid, onze veiligheidsdiensten, de FBI, allemaal versterken ze onze democratische republiek. Daarom richtte Trump zijn aanvallen op die instituties en eindigde hij met een aanval op de integriteit van de verkiezing. Die dingen hebben grote gevolgen.’

Alles wat Trumps manier van leidinggeven in zijn eerste drie jaar karakteriseerde, had dodelijke gevolgen in zijn laatste jaar. Zijn onwetendheid, zijn opvliegendheid, zijn lange tenen, zijn kwaadaardige en wrede inborst, zijn totale gebrek aan empathie, zijn narcisme, zijn grensoverschrijdende gedrag, zijn gebrek aan loyaliteit, zijn slachtofferschap, zijn televisieverslaving, zijn monddood maken van deskundigen die hij per definitie wantrouwt, zijn leugens en bedrog: ze verhinderden allemaal een adequate respons van het machtigste land ter wereld op een dodelijke bedreiging.

‘In het laatste jaar kon je zien wat er gebeurt als de capaciteit van de overheid om te reageren is geërodeerd, als je een president en ministers hebt die regeren niet serieus nemen en eigenlijk ook niet weten hoe ze dat moeten doen,’ aldus Margaret O’Mara, hoogleraar geschiedenis aan de University of Washington. ‘Dat is de grote tragedie. Het toont aan hoe fundamenteel onwetend de president was over regeringsverantwoordelijkheid en over zijn immense macht om goed te doen.’

Er is een simpele verklaring voor de meeste miskleunen van Trump: hij gaf meer om zichzelf dan om het land. Of het nu ging om de coronacrisis, de raciale spanningen of zijn verlies van de verkiezing, altijd waren het zijn eigen politieke en persoonlijke belangen die de hoogste prioriteit hadden, en niet het algemeen belang.

‘Er komen altijd momenten waarop je eigenbelang strijdig is met het belang van de mensen die je vertegenwoordigt,’ merkte een adviseur van Trump op. ‘En op zulke momenten moet je altijd kiezen voor de mensen die je vertegenwoordigt. In 2020 heeft Trump voor zichzelf gekozen. Dat zien de mensen, als een leider zoiets doet. En als ze dat zien, schoppen ze je eruit.’

Gedurende zijn hele ambtstermijn presenteerde Trump zichzelf als slachtoffer van alles en iedereen. Hij meende achtervolgd te worden door wat hij de *deep state* noemde, waarmee hij doelde op mensen van

inlichtingen- en politiediensten. Omdat sommigen van hen onderzoek hadden gedaan naar de bemoeienis van Rusland met de voor Trump zo succesvolle verkiezingscampagne van 2016, zag hij hen als vijanden. Elk onderzoek naar hem werd betiteld als een ‘heksenjacht’, of het nu ging om Robert Muellers onderzoek naar de Russische inmenging, om onderzoek naar zijn financiële handel en wandel of om de afzettingsprocedure naar aanleiding van zijn druk op Oekraïne om Biden zwart te maken. Hij beweerde ook dat de media bezig waren met een geraffineerde desinformatiecampagne om zijn populariteit aan te tasten. En hij eiste excuses voor kritische uitlatingen en kleineringen.

Het onophoudelijk geklaag van Trump was in tegenspraak met wat heel lang een van de kernwaarden van de Republikeinse Partij was geweest: eigen verantwoordelijkheid. Maar Trumps slachtofferstrategie verbond hem met zijn aanhangers, die zich ook gekleineerd voelden door de elite in Washington en ook het gevoel hadden dat ze in de snel veranderende *global economy* aan het kortste eind trokken.

Trump's standaardrepertoire om zich uit netelige situaties te redden – een grote mond opzetten, de baas spelen en manipuleren – werkte niet bij het beheersen van de pandemie. Hij probeerde de harde werkelijkheid met positieve praatjes te verhullen. Hij beloofde geneesmiddelen die nooit gerealiseerd werden. Hij opperde gevaarlijke behandelingen waarvan de werkzaamheid niet was aangetoond, zoals het injecteren van bleekmiddel. Hij muilkorfde deskundigen als Anthony Fauci, die Trumps beweringen durfde tegen te spreken en populairder werd dan de president. Hij weigerde het goede voorbeeld te geven door een mondkapje te dragen. Hij maakte ruzie met gouverneurs en verantwoordelijken voor de volksgezondheid, die hun handen vol hadden aan het beteugelen van uitbraken van het virus, en richtte zijn woede op eenieder die hem niet prees voor zijn halfslachtige aanpak van de crisis. Hij kon zichzelf niet eens tegen het virus beschermen. In oktober 2020 werd hij met COVID-19 opgenomen in het ziekenhuis, wat een einde maakte aan zijn imago van onoverwinnelijkheid.

Het coronavirus veranderde de wereld. Het had invloed op werk- en gezinssituaties en op het beeld van gemeenschappen. De grote veranderingen werden nog eens versneld door de recessie en geaccentueerd door de spanningen die de dood van Floyd veroorzaakte. Maar Trump regeerde eigenlijk alleen maar voor een minderheid van het land – zijn trouwe politieke achterban – en deed geen moeite om het land te verenigen of om met een toekomstvisie voor na de pandemie te komen. Hij speelde in op de boosheid en onvrede van veel witte Amerikanen die zich bedreigd voelden in hun levensonderhoud en zich cultureel op een zijspoor voelden

staan. Hij zette bevolkingsgroepen tegen elkaar op. Hij kwam met racistische uitspraken en gebruikte zijn immense socialemediaplatforms om haat te zaaien. Hij wakkerde angst aan en liet na het gebruik van geweld te veroordelen.

‘Zijn beeld van Amerika is provinciaal. Het is klein, vies, of welk woord je ook maar wil gebruiken om een gevoel van benepenheid en lelijkheid te omschrijven,’ aldus het hoofd van de faculteit African American Studies aan Princeton University. ‘Op tal van manieren is Donald Trump de doodsreutel van het oude Amerika, en die is luid en gaat gepaard met geweld.’

Een hoge regeringsfunctionaris die nauw met de president heeft samengewerkt vergeleek Trumps aanpak van de Black Lives Matter-demonstraties met hoe Adolf Hitler in nazi-Duitsland aan de macht was gekomen. ‘Voor mensen zijn een paar dingen belangrijk: hun eigen voortbestaan, stabiliteit en veiligheid. Als de wereld om je heen chaotisch en onbegrijpelijk is en je allerlei gevaren ziet opdoemen – een recessie, corona, werkloosheid en immigranten die het land binnenkomen – dan hoeft er maar één iemand wat olie op het vuur te gooien, je flink angst aan te jagen en daarna te zeggen: “Ik zal je beschermen.” Zo heeft Hitler in 1933 de macht gegrepen.’

Nancy Pelosi, de Democratische parlementsvoorzitter die altijd on-dubbelzinnig oppositie tegen Trump heeft gevoerd, leidde twee keer een afzettingsprocedure tegen Trump – in 2019 vanwege het inschakelen van Oekraïne bij zijn herverkiezing, en in 2021 vanwege het veroorzaken van de volksopstand bij het Capitool. Na zijn aftreden vertelde ze ons in een vraaggesprek dat ze dankbaar was dat de democratie had gezegevierd, maar dat ze bang was dat een andere president misschien zou doorgaan op de weg die Trump had ingeslagen.

‘Dan krijgen we misschien iemand die wél bij zijn verstand is, en dat zou heel gevaarlijk zijn, want misschien is die persoon wel slim en strategisch enzovoorts. Dit is een hork. Hij gelooft niet in de wetenschap, niet in openbaar bestuur. Hij is een charlatan. En hij is sluw, dat moet je hem nageven.’

Door die sluwheid, gecombineerd met schaamteloosheid en een buitengewoon politiek uithoudingsvermogen, wist Trump veel van zijn verkiezingsbeloften te realiseren. Hij paaide zijn conservatieve achterban door drie conservatieve rechters te benoemen in het hoogste rechtscollege, hij verlaagde de belastingen voor het bedrijfsleven en de rijken, hij breidde het leger uit en versterkte de grensbewaking, en hij verzwakte de rol van de federale overheid in het handhaven van wetten en regels. Trump sloot ook nieuwe bilaterale handelsakkoorden, zorgde voor een vredesakkoord

in het Midden-Oosten en wist concessies af te dwingen van Europese partners die volgens hem misbruik maakten van de Verenigde Staten.

Trump werd op een haartje na herkozen. Meer dan 74 miljoen mensen stemden op hem, wat na de 81 miljoen stemmen op Biden het hoogste stemmenaantal is dat ooit op een Amerikaanse presidentskandidaat is uitgebracht. Als Biden niet in een handjevol swingstates had gewonnen, zou Trump een meerderheid in het kiescollege hebben gekregen en had hij nog vier jaar door kunnen regeren. Het zou kortzichtig zijn om zijn ambtsperiode af te doen als een mislukking en het daarbij te laten. We moeten juist proberen te begrijpen wat hem bij zovelen zo populair maakte, en wat dat zegt over het land.

Trump zou ongetwijfeld meer hebben bereikt als hij effectief had geregeerd en had gezorgd voor een zakelijke en productieve werkomgeving. In plaats daarvan werd het Witte Huis een slangenkuil waarin regeringsfunctionarissen hun eigen agenda's probeerden door te voeren en er geen sprake was van een collectieve missie, maar van onderlinge afrekeningen. 'Het was de meest giftige werkomgeving die je je kon voorstellen, en ik ben echt wel wat gewend,' herinnerde een hooggeplaatste regeringsfunctionaris zich. 'Mensen waren intens wreed tegenover elkaar.'

In zijn vierde jaar had Trump zich zo veel mogelijk omringd met laaien en jaknikkers. In de West Wing werd de dienst uitgemaakt door Jared Kushner, de schoonzoon en belangrijkste adviseur van de president, en door Mark Meadows, de stafchef van het Witte Huis, die zich vooral druk maakte over de verkiezingscampagne en het als zijn plicht zag om de wensen van de president uit te voeren.

'Waar zijn de volwassenen?' beklagde een minister zich. 'Die zouden de president moeten adviseren. Dat bepaalt deze regering voor een groot deel. De mensen om hem heen fluisteren hem dingen in, maar dat zijn geen weldoordachte adviezen. Er zijn geen volwassenen.'

Een paar stevige vangrails bleven nog staan. Generaal Milley, minister van Defensie Mark Esper en minister van Justitie Bill Barr waren op hun post toen de president het leger wilde inzetten in Amerikaanse steden. Barr, die loyaal de belangen van zijn president bij het ministerie van Justitie bleef verdedigen, zorgde er ook voor dat Trump niet slaagde in zijn pogingen om zijn vijanden te vervolgen en te straffen. Door nog vóór verkiezingsdag goedkeuringen te verlenen wisten de hoofden van landelijke gezondheidsdiensten te voorkomen dat Trump de ontwikkeling van coronavaccins tegenwerkte. En dan was er nog vicepresident Pence, die na vier jaar slaafse trouw aan Trump toch de verkiezingsoverwinning van Biden officieel erkende.

'Hoewel bijna iedereen die voor Trump werkte daar spijt van kreeg en

reputatieschade opliep, waren er enkele goedwillende mensen die hun best bleven doen om grote ongelukken in het Witte Huis te voorkomen,' aldus een ervaren Republikeinse Senator. 'Aan de ene kant de schertsfiguren, en aan de andere kant de mensen die echt hun best deden om de schade beperkt te houden. Daar zaten helden tussen.'

'Goede mensen wisten hem op sleutelmomenten aan het verstand te peuteren dat het systeem belangrijker is dan wie ook, zelfs dan de president,' voegde hij daar nog aan toe.

Dit is onze samenvatting van vier jaar Trump. Het is de weerslag van de ervaringen en meningen van veel van de regeringsfunctionarissen die een hoofdrol vervulden in Trumps laatste jaar als president. Zij vertelden ons – sommigen voor het eerst – waar ze zelf getuige van waren geweest, om zo de waarheid over dit uitzonderlijke jaar vast te kunnen leggen voor het nageslacht.

Net als bij *Een heel stabiel genie* is de titel van dit boek een uitspraak van Trump zelf. Op 21 juli 2016, toen hij de Republikeinse presidentskandidaat werd, sprak Trump de woorden: 'Alleen ik kan dit.' Hij presenteerde zichzelf als de enige hoop op redding voor de vergeten mannen en vrouwen van Amerika. En als president werd hij gedreven door solipsisme. Hij begeerde om zichzelf te beschermen en te promoten. 'Alleen ik kan dit' was het dogma van zijn leiderschap.

In dit boek wordt van binnenuit het verhaal verteld van het laatste jaar van Trump in het Witte Huis. Sommige gebeurtenissen hebben zich in ons collectieve geheugen gebrand. Veel van wat er achter de schermen gebeurde, is nooit eerder opgeschreven. Op sommige momenten is er sprake van doorzettingsvermogen en veerkracht. Op andere momenten zien we vooral lafheid en hardvochtigheid. Het is een poging om een crisisjaar te duiden waarin geen leiding werd gegeven. Het is het verhaal van hoe Trump de republiek op de proef stelde, de instituties voor zijn karretje probeerde te spannen en uiteindelijk zijn aanhangers aanzette om te ver te gaan. Maar het is ook het verhaal van hoe de kiezers – bang voor hun eigen toekomst en voor die van het land – hem uiteindelijk wegstemden.